

DAVORAČKO BOŽIČNO ŠETANO KOLO KAO DIO KOLEKTIVNOGA IDENTITETA

Prethodno priopćenje
Primljeno: 17. 10. 2023.
Prihvaćeno: 14. 2. 2024.
DOI: 10.15176/vol61no19
UDK 793.31(497.54)
394.3

KRUNOSLAV MATOŠEVIĆ
Nezavisni istraživač

Cilj je rada prikazati davoračko božićno šetano kolo kao specifičnu kulturnu praksu kojom se stoljećima čuvao i prenosio kolektivni identitet zajednice. Ono u dosadašnjoj literaturi nije opisivano ni valorizirano. Nakon uvoda ukratko se pojašnjavaju osnovni teorijski pojmovi vezani uz temu rada – kolektivni identitet i kulturno pamćenje – nakon čega se donosi kratak pregled povijesti naselja Davora kao prostora u/na kojem se oblikovala spomenuta kulturna praksa. Središnji dijelovi rada donose pregled pisanih tragova o kolu u Slavoniji pri čemu je naglasak na šetanom ili pjevanom kolu kao njegovoj specifičnoj podvrsti te prikaz davoračkoga božićnog šetanog kola s njegovim posebnostima. Na kraju se rada utvrđuje kako je davoračko božićno šetano kolo sudjelovalo u izgradnji i čuvanju kolektivnoga identiteta zajednice.

Ključne riječi: kolo, Davor, Slavonija, božićno šetano kolo, kulturno pamćenje, identitet

UVOD

Svaki narod ili određena zajednica imaju neke kulturne posebnosti koje ih izdvajaju i razlikuju od drugih. U kontekstu takvih posebnosti mogu se promatrati i plesovi među kojima se nalazi i kolo, niz plesača koji se kreću po zamišljenoj kružnici držeći se za ruke. Naselje Davor u zapadnoj Slavoniji, na lijevoj obali rijeke Save, koje pripada Brodsko-posavskoj županiji, i danas čuva kulturnu posebnost uobličenu u specifičan plesni izričaj – davoračko¹ božićno šetano kolo. S obzirom na to da se u šetanim kolima kretanje znatno pojednostavljuje, gotovo do razine hodanja ili *šetanja*, ono se izdvojilo kao zaseban tip kola u tom dijelu

---

¹ S obzirom na tvorbu javljaju se dva oblika odnosnoga pridjeva: davorski i davorački. Iako normativni priručnici predlažu upotrebu prvoga oblika, u radu će se koristiti drugi oblik koji je znatno frekventniji u živoj komunikaciji lokalne zajednice.

Slavonije. Šetana su se kola u prošlosti u Davoru izvodila u različitim prigodama, ali do danas je gotovo jedini kontekst izvedbe ostalo božićno vrijeme zbog čega je kolo i dobilo svoj poseban naziv. Na temelju višegodišnjih promatranja toga tipa kola u živoj izvedbi,² nametnulo se mišljenje da se radi o posebnoj kulturnoj praksi koja participira u izgradnji, odnosno oblikovanju kolektivnoga kulturnog identiteta zajednice kojoj pripada, što će se u ovome radu i nastojati dokazati. Specifičnosti davoračkoga božićnog šetanog kola, osim konteksta izvedbe, mogu se prepoznati i u posebnom načinu plesa te u kontinuitetu izvođenja. U dosadašnjim istraživanjima davoračko božićno šetano kolo nije zastupljeno te ne postoji njegov znanstveni prikaz ni valorizacija.

IDENTITET

Identitet se, kako navode Inga Tomić Koludrović i Sanja Knežević (2004: 110), tijekom posljednjih desetljeća sve učestalije razmatra “ne samo u sociološkim nego i u psihološkim, antropološkim, povijesnim i filozofskim raspravama”, a John R. Gillis (2006: 171) dodaje kako je pojam *identitet* jedan od najčešće korištenih u suvremenom diskursu. U vezi sa značenjskim određenjem pojma identiteta, Rade Kalanj (2011: 117) navodi da “ma koliko bio sugestivan i neophodan u stanovitim praktičnim kontekstima, izraz identitet odviše je višeznačan [...] da bi mogao udovoljiti zahtjevima društvene analize”. Ova višeznačnost i raslojenost pojma rezultirala je time da su različiti autori u svojim radovima različito definirali identitet. Primjerice, Gust A. Yep (2002: 61) identitet smatra predodžbom “koju osoba ima o sebi unutar pojedinog društvenog, zemljopisnog, kulturnog i političkog konteksta”. Za Jana Assmanna (2005: 153) identitet je “stvar svijesti, odnosno dovođenja jedne nesvjesne slike o sebi na razinu refleksivnog”. Stella Ting-Toomey (2005: 212) identitet opisuje kao “reflektivnu samopredodžbu ili sliku o sebi koju svatko od nas stvara na temelju svoje obitelji, spola, procesa kulturne, etničke i pojedinačne socijalizacije” pa se stoga identitet odnosi “na naše reflektivne stavove o sebi samima i druge percepcije naših slika o sebi”. Identitet se shvaća i kao način na koji vidimo sebe i svoju osobnost, a tijekom posljednjih dvaju desetljeća postao je jedno od privilegiranih područja intelektualnih rasprava (Tomić-Koludrović i Knežević 2004: 110). Premda je on nešto što se odnosi na pojedince, povezan je i s društvenim skupinama kojima ti pojedinci pripadaju i s kojima se identificiraju. Riječ je o kolektivnom kulturnom identitetu koji osim identifikacije podrazumijeva i diferencijalnu identifikaciju kojom se određeni kolektiv razlikuje od nekog drugog kolektiva, odnosno čime se oblikuje osjećaj pripadnosti određenoj zajednici. Kulturni se identitet vezuje uz tradiciju, koju Jadranka Grbić (1994: 29) shvaća kao “akumulirano kolektivno iskustvo neke grupe” koje obuhvaća različita (politička, religijska, estetska itd.) iskustva i interakcije s drugim grupama, dok Mary Fong (2004: 6) navodi da je kulturni identitet

---

² Davoračko božićno šetano kolo promatralo se u izvornome kontekstu tijekom žive izvedbe od 2017. do 2023. godine za potrebe doktorske disertacije. U sklopu promatranja, osim pojedinosti o samome kolu, bilježile su se i usmenoknjiževne pjesme koje se u njemu izvode.

“identifikacija komunikacija zajedničkog sustava simboličkog verbalnog i neverbalnog ponašanja koje su smislene pripadnicima skupine koji imaju osjećaj pripadnosti i koji dijele zajedničke tradicije, nasljeđe, jezik i slične norme prisvojenog ponašanja”. Assmann govori kako se u neopismenjenim kulturama udio u kulturnom pamćenju mogao steći samo okupljanjem i osobnim prisustvom, a takve skupove naziva svetkovinama i ritualima koji su redovitošću svojih ponavljanja posredovali i prenosili znanje koje osigurava identitet, a time i reprodukciju kulturnog identiteta (Assmann 2005: 66). Usmenoknjiževne pjesme samo su jedan element kojim se u ovakvim skupovima znanje može čuvati (i prenositi), napose zbog toga što se najčešće reproduciraju uz ples kao kolektivnu aktivnost koja zadovoljava tri funkcije: “poetsku formu – ritualnu inscenaciju – kolektivnu participaciju” (ibid.).

Stanovnici nekog naselja, promatrani kao društvena zajednica, imaju svoj kolektivni kulturni identitet. Kako bi se diferencijalna identifikacija mogla odvijati, provodi se permanentna konstrukcija simboličkih figura i materijala. Najčešće se konstruira na temelju jezika, zajedničke kulture svakodnevice, zajedničkoga kulturnog nasljeđa, ili zajedničkog kulturnog pamćenja stvorenog u određenom prostoru zajednice. U izgradnji kolektivnoga kulturnog identiteta stanovnika sela Davora, između ostaloga, participiraju i usmene pjesme koje se kulturnim pamćenjem prenose s generaciju na generaciju, a izvode se uglavnom u spomenutoj specifičnoj kulturnoj praksi (prema Assmannu u ritualu ili svetkovini) – davoračkom božićnom šetanom kolu.

NASELJE TIJEKOM POVIJESTI

Davor je naselje u istoimenoj općini zapadnoga dijela Brodsko-posavske županije, smješteno na lijevoj obali rijeke Save, neposredno na utoku rijeke Vrbasa. Granice mu prate savske meandre čime je uvjetovana njegova, za Slavoniju atipična, zbijena mreža četrdesetak ulica, kao i struktura središnje jezgre. Naselje je tijekom povijesti imalo više različitih imena, ali i više različitih grafijskih oblika istoga imena. Najstariji spomen naselja datira u 3. stoljeće,³ a sve do 13. stoljeća o naselju gotovo da nema podataka. Naime, pisanih je tragova vrlo malo ili su oni relativno nejasni, odnosno neprecizni, no jasno je da se tada naselje zvalo Svinjar.⁴ Prvi konkretniji podaci datiraju iz sredine 16. stoljeća,

³ Potvrde se mogu tražiti u relevantnom Antoninovu itineraru (*Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum*) i *Tabuli Peutingeriani*, u kojima stoji da je na utoku Vrbasa u Savu stajala rimska utvrda Urbate, no u literaturi se ubicira i na lijevu i na desnu savsku obalu.

⁴ Na listini iz 1277. godine kojom kraljica Elizabeta ravna posjedima u požeškoj županiji navodi se “sub qua est meta terrea et ab inde versus meridiem tandendo peruenit ad quemdam riuulum Zwynzkpotok nominatum et” (Smičiklas 1908: 223) pri čemu bi se navedeni hidronim *Zwyzkpotok* (Svinjar potok?) mogao odnositi na naselje Svinjar. Sljedeći spomen Svinjara može se pronaći 1280. godine na listini kojom ugarsko-hrvatski kralj Ladislav daruje posjede u požeškoj županiji pri čemu se navodi: “inde uertitur ad occidentem et cadit in potock Ziuni uocatum” (Smičiklas 1908: 344). U *Codexu diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae; XI; diplomata annorum 1342. – 1350. continens* (Smičiklas 1913: 85) u

odnosno 1550. godine kada je ime naselja zabilježeno grafijskim oblikom *Zwynar*.⁵ Gjuro Szabo u djelu *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji* navodi kako je u naselju *Zwyna* stajao kaštel, koji se zvao *Redemlye*, a 1536. godine pripadao je vlastelinu Ladislavu Moreu (Szabo 1920: 126). U dokumentima se kaštel spominje u popisu od Osmanlija zaposjednutih utvrda⁶ iz 1556. pod imenom *Radijmlae*.⁷ U ratovanju od 1687. do 1691. godine muslimansko se stanovništvo iseljavalo preko rijeke Save u Bosnu, odnosno bliže Povrbasje. Migracijska je trasa prijelaz preko Save, osim u Kobašu i Gradiški, imala i u ondašnjem Svinjaru. Nakon iseljavanja ostalo je mnogo napuštenog zemljišta i ruralnih naselja što je od 1692. godine dalo poticaj masovnom naseljavanju stanovništva iz bosanskih krajeva, a prema Stjepanu Pavičiću “posavska sela Mačkovac, Orubica i Svinjar stekla su poslije turskoga odlaska novoga stanovništva strujom iz Bosne više nego sela dalje sjeverno” (Pavičić 1953: 244). Pritom se navodi kako su u popisu stanovništva iz 1760. godine u Svinjaru bile 83 kuće i 622 stanovnika. Osim katoličkih obitelji, u Svinjar se tom strujom doselilo i 25 srpskih, odnosno pravoslavnih obitelji, no one su se “vrlo slabo razvijale i pale na nekoliko domova” (ibid.: 245). O naselju iz razdoblja Vojne krajine postoji mnogo više pisanih i kartografskih podataka, a relativno detaljan prikaz naselja donosi se u monografiji *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća* gdje se, između ostalog, piše kako je crkva od drvene građe, da riječni mlinovi na Savi nemaju stalni položaj, kako su vidljivi urušeni ostaci staroga šanca koji se gradio tijekom rata s Turcima radi sprečavanja ulaza u Savu iz rijeke Vrbas itd. (Valentić, Kruhek i Buczynski 1999: 140–141). Naselje je nosilo ime Svinjar sve do 20. prosinca 1895. godine kada se odlukom Kraljevske zemaljske vlade, odnosno njezina Odjela za unutarnje poslove od 1. siječnja 1896. godine preimenovalo u Davor.⁸ Do danas nije sa sigurnošću otkriven ili razjašnjen motiv preimenovanja kao ni razlog odabira imena Davor, no postoji nekoliko predaja i objašnjenja utemeljenih u pučkoj etimologiji. Prema popisima stanovništva koji su se provodili tijekom 20. stoljeća, uočljiv je polagan, ali znatan demografski pad naselja, uzrokovan uglavnom iseljavanjem mlade populacije.

---

kontekstu razdiobe posjeda između Levkusa i Kokasa pred požeškim kaptolom 12. rujna 1343. godine naselje se spominje kao *Zuinark*, ali o njemu ili njegovu stanovništvu ne donose se konkretniji podaci.

⁵ Pod tim imenom spominje se u darovnici kralja Ferdinanda, koji daruje Katarini/Katalini, supruzi Eustakija Feledskoga, a nekoć udovici iločkoga vojvode Lovre i kćeri Ladisalva Moréa od Chule i Magdalene de Bakowcza, među ostalim i “castellum Redemlye, alio nomine Zwynar vocatum”, odnosno “kaštel Redemlje inače Svinjar zvan” (Laszowski 1900: 121–123). Dakle, u darovnici se *Redemlje* spominje kao “castellum”, odnosno gradić ili utvrda.

⁶ Puni je naziv dokumenta *Nomina urbium, castrorum et castellorum in regnis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae a Turcis post obitum serenissimi olim foelicissimae recordationis Ludovici regis amissorum, quorum nos in praesenti meminisse potuimus usque ad annum praesentem 1556*.

⁷ Osim spomenutog imena, postojala su još dva njegova oblika: *Radmule*, *Radijmle* (Pálffy 2014: 28).

⁸ HR-DASB, Odjel u Novoj Gradiški, Školska spomenica Davor (1880. – 1896.), inv. br. 2.

PISANI TRAGOVI O KOLU U SLAVONIJI⁹

Kolo je zbog svoje jednostavnosti vrlo rasprostranjeno, moglo bi se reći općeljudsko. O porijeklu¹⁰ kola u *Narodnim slavonskim običajima* 1846. godine piše Luka Ilić Oriovčanin te ga karakterizira kao “nevinu i nedužnu slavonske mladeži zabavu” (Ilić Oriovčanin 1846: 198), no istovremeno se karakteriziralo i na suprotan način. Kako navodi Miroslava Hadžihusejnović Valašek (2021: 176), o tome svjedoči i jedan od najstarijih zapisa o postojanju kola u Slavoniji koji je u djelu *Put nebeski* 1707. godine u Veneciji objavio đakovački župnik Ivan Grlić: “Sagrešenje tko igra u kolu za probuditi u sebi ili drugom koju nečistu želju ili naslađenje puteno: ili kad vidi da u takvoj igri on drugoga ili drugi njega može lasno na grih navesti.” Ni najveći slavonski pisac 18. stoljeća, Matija Antun Relković, graničarski kapetan i prosvjetitelj rođen u Svinjaru na Savi, odnosno današnjemu Davoru, nije lišen kritiziranja kola. U okviru katoličke obnove i prosvjetiteljskih načela, između ostalih *zlih skula* kao što su svadbe, prelo i sijelo, u svome najpoznatijem djelu *Satir iliti divji čovik* (1762) kritizira i kolo:

Druga skula “kolo” se naziva, / kako vami malo pri kaziva(h). / Ovo biva baš u svetkovine / i u dneve Bogu posvećene, / kamo idu mlade i divojke / i pivaju pisme¹¹ svakojake. [...] Kada kolo igra polagano, / onda majka ustane lagano / pak na kćeri namišta marame / il đerdane sitno nanizane. [...] Vidiš dakle da je od Turaka / došlo kolo, – da zla komšiluka! (Relković 1973)

Osim navođenja izvedbenoga konteksta, zanimljiva je i sintagma u kojoj se navodi da kolo “igra polagano” jer se u njoj prepoznaje važno obilježje šetanoga kola.

S druge strane, od 19. stoljeća kolo preuzima i simboličku ulogu zajedništva i sloge u sklopu preporodnih aktivnosti te kao takvo postaje poželjna praksa i o njemu se sve češće piše ili govori afirmativno. Primjerice, u Slavoniji kao preporoditelj djeluje svećenik Mato Topalović. Suradivao je s *Danicom* tijekom prvih godina njezina izlaženja te “isticao ilirstvo,

⁹ O šetanim kolima iz Slavonije u pisanim izvorima pisala je Miroslava Hadžihusejnović Valašek (2021) te sastavila kronologiju autora i radova od 18. do 21. stoljeća. U ovome će se poglavlju navesti samo neki autori koji su u svojim djelima pisali o kolu u Slavoniji, posebno o šetanom kolu, ali i pjesmama koje su se u njemu pjevale.

¹⁰ Pišući o porijeklu kola, Ilić Oriovčanin (1846: 198) navodi: “Ovo u Slavoniji toli obljudljeno kolo da je – malo ih znade – isto tako staro kao i svi narodni običaji, morebit i starije, to je bez sveke sumnje. Nu da li su ga Gerci od starih Ilirah, ili ovi od Gerkah uzeli, za stalno se znati nemore. Lovrić je toga mněnja, da su ga Gerci od Ilirah poprimili... Bilo kako mu drago, to je ipak jamačno, da je kolo kako kod starih Ilirah naših praotacah, tako i kod Gerkah u običaju bilo, kako je to Homer u svojoj Iliadi XVIII. stiha svědoči. Ono je i kod novih, tako zvanih, Gerkah baš kao i kod Jugoslavjanah dan današnji obljudljeno.”

¹¹ U drugom dijelu drugoga izdanja *Satira* peto je pjevanje posvećeno upravo tim “pismicama” pa Relković donosi usmenu (narodnu) pjesmu *Piju vino dva Jakšića mlada* za koju u naslovu pjevanja indicira kako se radi o pjesmi “koja se i danas uz tamburu piva” (Relković 1973) te na kraju napominje njezinu poučnu ulogu. Riječ je o usmenoj (narodnoj) pjesmi koja, kao i brojne druge, postoji u različitim inačicama i kod različitih naroda. (Primjerice, dobro je poznata srpskoj usmenoj književnosti pod naslovom *Jakšići kušaju ljube*.) Dakle, Relković je bilježi i objavljuje 1779. godine u drugom izdanju *Satira*, no tijekom terenskoga rada u Svinjaru na Savi 1867. godine pjesmu je zabilježio i svećenik Ivan Ivanišević, doduše u poprilično reduciranim obliku. Aktualna terenska istraživanja koja u današnjemu Davoru provodi autor ovoga članka spomenutu pjesmu potvrđuju u fragmentima. Nameće se zaključak da se u sadržaju pjesme među suvremenim (ili relativno suvremenim) davoračkim stanovništvom ne prepoznaju simboličke figure vrijedne pamćenja i sudjelovanja u izgradnji kolektivnoga identiteta te da će pjesma kroz nekoliko sljedećih generacija u Davoru biti zaboravljena.

slavenstvo, patriotizam i slogu, a istovremeno se bunio protiv duhovne pospanosti Slavonaca” (Nosić 2011). U svom djelu *Tamburaši ilirski ili Prva kitica narodnih ilirskih pjesamah po livadah i dubravah slavonskih sabrana i svemu ilirskom narodu prikazana* objavljenom 1842. godine o kolu piše biranim riječima, očito želeći potaknuti Slavonce na njegovo očuvanje, te donosi opise i analize načina pjevanja i oblikovanja napjeva u slavonskim kolima:

Milina je gledat, kako tom prilikom (osobito kad su kakvi godovi, pa se dosta sveta sajde) široko tako i oholo kretajuće se kolo staro i mlado, muško i žensko, domaće i stransko obkoli! [...] Takom prigodom već dogovore se najveštije pevačice, pa se razdele na dve strane tj. koje će zavadjat (tak običaju govorit od onieh koje počimaju) i ter malo sitnije, i' tanjim glasom pevaju, pa onda opet druga strana one iste reči, samo krupnijim glasom ponavlja. (Topalović 1842: 24)

Luka Ilić Oriovčanin kao župnik surađivao je s brojnim ljudima u mjestima gdje je službovao i na taj je način sakupio, zapisao i objavio ogroman korpus narodnog stvaralaštva iako mu je dobar dio prikupljene građe još neobjavljen. Od 1844. do 1847. godine objavio je 4 sveska *Slavonske varoške pjesme* s više od 200 tekstova pjesama. U knjizi *Narodni slavonski običaji sabrani i popisani po Luki Iliću Oriovčaninu* iz 1846. godine uz prikaz najvažnijih trenutaka u životu svakog pojedinca, pučkih običaja, vjerovanja, igara itd. piše i o kolu te navodi način njegova formiranja i igranja:

Na ovi se pako način stroji kolo. Djevojka desnu ruku pruži izpréd perve na desno stojeće komšinice i izpod nje desne ruke drugoj od nje stojećoj. Susěda na isti način opet od sebe drugu stojećoj dade ruku itd. dok se u krug sve jedna do druge nesastanu [...]. Na mēstih jedna drugu za pojas pod pazuhom uhvati, a drugdē se samo za ruke uzmu. Ovako složeno kolo pričme se izperva tiho – kako vele: tiho, lagano, – okretat, dok mah uhvate i pēvati započmu, praveć dva koraka napervo a jedan natrag berže alai polašnje kako naime napēv pēsme berže ali polašnje zahtēva. U Mačkovcu, Orubici i Svinjaru (Grad. narod. rgte.) odveć berzo se okreću, ili bolje rekuć napole lete [...]. (Ilić Oriovčanin 1846: 199)

Godine 1847. Ignjat Alojzije Brlić, čija se obitelj u Brod na Savi doselila iz Svinjara, sastavlja zbirku od 64 notna zapisa pjesama, a njegov ih sin objavljuje 1888. godine kao prilog petog sveska *Uspomena na stari Brod*. Hadžihusejnović Valašek među zapisima je detektirala četiri primjera koja prema njezinu mišljenju imaju obilježja pjesama koje se izvode u šetanim kolima, a jedna je pjesma zabilježena pod nazivom *Djevojka junaku prsten povraćala*¹² (Hadžihusejnović Valašek 2021: 180). Može se pretpostaviti da je Brlić pjesmu zabilježio

¹² Riječ je o relativno raširenoj pjesmi čemu svjedoče objavljivanja njezina teksta u nekoliko zbirki. Primjerice, godine 1848. otisnut je u zbirci Lavoslava Župana *Narodne pjesme sabranje svijuh do sad izdatih i više nikada još neizšavših pjesamah hrvatskih, dalmatinskih, bosanskih i srbskih* pod rednim brojem 609, a pjesma je klasificirana kao ljubavna ženska pjesma te je naslovljena *Nesrećna djevojka*. Pjesmu je objavio i Adam Mickiewicz u djelu *Canti popolari illirici discorso tradotto da orsatto pozza con una appendice de'testi illirici* 1860. godine. Naslovljena je *Oproštaj*, a klasificirana kao ženska pjesma. Pjesmu je objavio i Gjuro Deželić 1865. godine u svojoj *Pjesmarici ili Sbirci rado pjevanih pjesamah* kao 417. po redu. Nalazi se u četvrtom dijelu zbirke u kojemu su, prema njegovoj klasifikaciji, okupljene ljubavne pjesme, a naslovljena je *Bosiljak*, dok se u sadržaju naslovljuje *Djevojka junaku prsten*. Osim toga, pjesma je objavljena i 1839. godine u devetnaestom prilogu lista *Kwety* pri čemu je prevedena na češki jezik.

na temelju usmenog prijenosa s djeda na oca ili ju je sam upamtio na osnovi doživljene izvedbe. S obzirom na to da je njegov djed Matija Brlić (1715. – 1784.) doselio iz Svinjara u Brod oko 1725. godine, moguće je da je Ignjat Alojzije Brlić (1795. – 1855.) pjesmu čuo tijekom posjeta rodbini u Svinjaru te je odlučio zabilježiti u svojoj zbirci. Pjesma se i danas pjeva u Davoru u božićnom šetanom kolu, najčešće kao “uvodna” pjesma prije nego što kolo iz polaganog prijeđe u brzo šetano kolo.

Osim spomenutih autora, prije 20. stoljeća kolom i pjesmama koje se u njemu izvode bavili su se (makar i usputno) i neki drugi autori među kojima se ističu Karlo Catinelli,¹³ Franjo Ksaver Kuhač¹⁴ i Josip Lovretić¹⁵ te Luka Lukić,¹⁶ koji se kolom bavio početkom 20. stoljeća.

Sustavno istraživanje, prikupljanje i zapisivanje narodnih običaja i pjesama počelo je 1948. godine s osnivanjem Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu, odnosno današnjeg Instituta za etnologiju i folkloristiku, stoga je tijekom 20. stoljeća o usmenim (narodnim) pjesmama, napjevima, kolima, ali i o običajima, instrumentima i drugim aspektima tradicijske kulture Slavonije i Slavonsca pisao veći broj autora. Neki su važniji među njima Stjepan Stepanov,¹⁷ Ivan (Ivo) Furić,¹⁸ Vladimir Stahuljak,¹⁹ Ivan Ivančan,²⁰ Dunja Rihtman-Šotrić,²¹ Josip Vinkešević,²² Stjepan Sremac²³ itd. Vrijedan doprinos očuvanju usmenih (narodnih)

¹³ Bavio se sakupljanjem narodnih pjesama i napjeva, a objavio je prvi svezak *Južnoslavjanskih pučkih pjesama* u kojem je s naznakom “Pěsme iz Slavonije” donio 25 narodnih napjeva što ih je, prema Kuhačevoj bilješci na tiskanom primjerku iz njegove ostavštine, zabilježio 1847. godine u Požezi.

¹⁴ U Slavoniji je zapisao više od 400 napjeva i brojne tekstove pjevanih pjesama, koji su objavljeni u njegovim knjigama *Južno-slovljenske narodne popievke* (1. sv. 1878.; 2. sv. 1879.; 3. sv. 1880.; 4. sv. 1881.; 5. sv. 1941.).

¹⁵ Kao župnik u Otoku kod Vinkovaca objavio je monografiju *Otok: narodni život i običaji* (1897.–1898.) u kojoj je u trima poglavljima opisao pjesme i kola. Osim toga, u istom djelu nastoji objasniti preobrazbe pripovjednih pjesama poput balada u dvostihove uz šetana kola.

¹⁶ Bilježio je tekstove i napjeve pjesama, opisivao običaje, glazbene instrumente, narodnu nošnji itd. Brodskog Posavlja (*Varoš: narodni život i običaji. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Knj. 24 (1919), str. 32–238).

¹⁷ Istraživao je tekstove i napjeve u okolici Pakraca, Valpova i Đakova: *Narodne pjesme i kola iz Slavonije* (1964), *Narodne pjesme iz Gorjana i Potnjana* (1958), *O nekim načinima pjevanja romanca i balada na području Hrvatske* (1960), *Muzički folklor Slavonije* (1970).

¹⁸ Bavio se bilježenjem i harmoniziranjem narodnih napjeva, a u suautorstvu sa Stjepanom Stepanovim objavio je zbirku *Narodne pjesme i kola iz Slavonije* (1964). Furić je rođen u Davoru, a tijekom života bio je glazbeni pedagog i zborovođa. U Davoru je 1940. godine osnovao i vodio pjevački zbor. Od 1958. godine djeluje u Zagrebu, najprije kao nastavnik glazbe u osnovnoj školi “August Šenoa”, od 1962. godine suradnik u Savezu muzičkih društava i organizacija te od 1969. godine tajnik odbora za muzičku kulturu Kulturno-prosvjetnog sabora Hrvatske (Bezić 1998).

¹⁹ Istraživao je tekstove i napjeve, opisivao običaje i plesove u selima oko Nove Gradiške: Štivicu, Komaricu i Vrbovi, *Popievke, plesovi i običaji iz Štvice* (1947.–1952.).

²⁰ Istraživao je pjesme, plesove i običaje požeške okolice: *Plesovi Panonske zone* (1970), *Narodni plesovi i plesni običaji Požeške kotline* (1988).

²¹ Istraživala je napjeve i plesove Požege i okolice (*Narodna muzička tradicija područja Slavonske Požege*, 1981).

²² Istraživao je pjesme i plesove Đakovštine i Podravine: *Narodni plesovi Đakovštine* (1989), *Pjesmom na Vezove* (1994), *Pjesmom i plesom na Vezove* (2005).

²³ Istraživao je pjesme, plesove i običaje u okolici Nove Gradiške: *Plesni folklor Cernika s posebnim osvrtom na kolo “Karakuća”* (1994). (Objavljeno u *Sedam stoljeća Cernika: zbornik radova*. Tomislav Gjurici, ur. Zagreb, Koprivnica: Hrvatsko društvo Folklorista, Nakladna kuća Dr. Feletar.)

pjesama iz Davora i šetanoga kola jest rukopisna zbirka Vladimira Stahuljaka koja je naslovljena *Narodne pjesme*,²⁴ a sadrži tekstove i notne zapise. Dio je zbirke i bilježnica s tekstovima pjesma iz Davora i njihovim notnim zapisima uz napomenu u kojemu se kolu pjevaju. U kontekstu proučavanja narodnih običaja, plesova i pjesama nezaobilazno je spomenuti i glazbenog pedagoga Mihaela Ferića, koji je godinama snimao glazbu i objavljivao notne zapise pjesama Brodskog Posavlja. U djelu *Pjesme moje u knjigama stoje* Ferić je (1996) zabilježio 142 narodne pjesme koje su uglavnom utemeljene na pripovjednim tekstovima i 161 zapis glazbe uz plesove, najčešće kola. U djelu *Il' pjevajte ili zasvirajte* iz 2005. godine uz opis kola objavio je više od 150 zapisa pjesama, ali i 75 zapisa napjeva koji se pjevaju u kolu te 39 pjevanih kola od kojih se dio izvodi i u Davoru te su važan čimbenik njegova kulturnoga identiteta.

DAVORAČKO BOŽIČNO ŠETANO KOLO

Šetano se kolo može definirati kao *a cappella* izvedba pjesme s ritmičnim, polaganim ili brzim, kretanjem skupine pjevača/plesača po zamišljenoj kružnici.

U dosad objavljenoj literaturi za termin šetanih kola postoji više inačica,²⁵ a često se naziva i pjevanim kolom. Vođenje kola (najčešće o Uskrsu i običajima proljetnoga ciklusa – oko krijesa, te u svadbi – oko stola) uz pjevanje baladnih stihova, kao stariji tradicijski sloj plesne kulture još je do kraja 19. stoljeća bilo dobro poznato u Hrvatskome zagorju i Međimurju. Ta su kola imala ritualnu funkciju,²⁶ a najčešće su bila povezana s kultom plodnosti (Zebec 2016: 230). Prodorom parovnih plesova sa sjeverozapada, kola se na tim prostorima gotovo potpuno zanemaruju i zaboravljaju. Pjevana kola ostaju dominantna u plesnoj kulturi panonskoga dijela Hrvatske (Zebec 2001: 444–445), posebno Slavonije, u čijem su “folklornom plesu najstariji i najbrojniji plesovi koji se izvode isključivo uz pjevanje, šetani i ubrzani korak” (Ferić 2016: 117). Njihova važnost i reprezentativnost prepoznata je na nacionalnoj razini, posebice 2009. godine kada su uvrštena u registar nematerijalne kulturne baštine Republike Hrvatske i kao takva zaštićena.

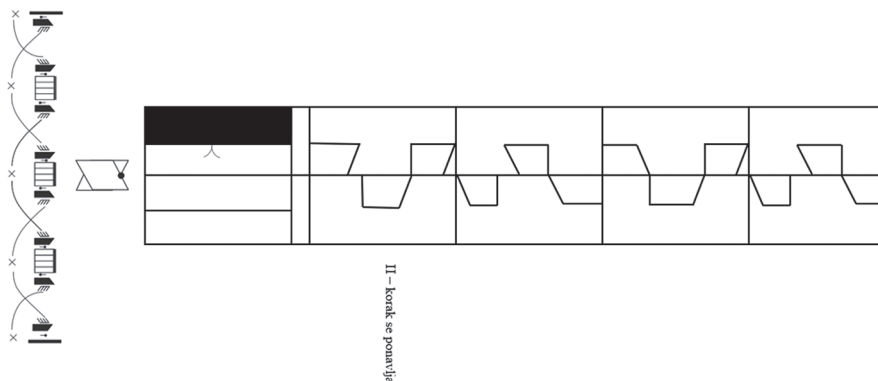
²⁴ ONŽO SZ 71 d, 1882, 1949. – 1951.

²⁵ Josip Lovretić (1990) ih je opisao i kao *kolo uz pjesmu iz nužde* (jer nema svirača). Prema Ferićevim (1996, 2005, 2016) zapisima potvrđeni su nazivi: *kolo na jalovo, pjevano kolo na brzo, pjevano kolo na polako, kolo uz pjevanje, okretano kolo, pjevano smatano kolo, pjevano okretano kolo, pjevano leteće kolo, pjevano žensko kolo, svatovsko pjevano kolo* i dr. Prema Vinkeševićevim i Pavićevim (2005) zapisima potvrđeni su nazivi: *obično okretanje, brzo okretanje, lagano okretanje, žensko okretanje i djevojačko šetano kolo*. Prema Josipu Andriću (1969) *kolovoške pjesme*. Ivan Ivančan (1970, 1988) je zapisao sljedeće nazive: *krivo kolo, obično kolo, krivo kolo – lagano i brzo, sitno kolo, postarinski, ljubljeno kolo*. Prema Juliju Njikošu (1970) potvrđeni su nazivi *šetalačko kolo* i *kolo okretanje*. Vladimir Stahuljak (1947) bilježi nazive: *momačko kolo, dvojačko kolo, muško kolo, žensko kolo, lagano kolo* i *brzo kolo*.

²⁶ U Davoru se ritualna funkcija kola, između ostalog, ogledala i u nekadašnjem svadbenom običaju koji se nazivao *vinci*. Običaj se održavao večer uoči vjenčanja u mladenkinoj kući, a okupljene žene (ženski članovi bliže obitelji i mladenkine prijateljice) zaigrale bi kolo u čijoj je sredini mirno stajala mladenka sa svijetlom u ruci te pjevale pjesmu *Netek cvati med gorama*. Običaj je posljednji put održan 1923. godine.

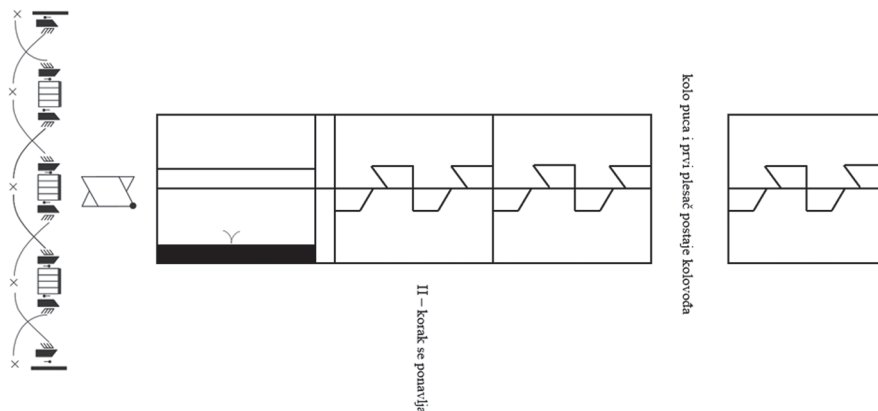

Šetanih ili pjevanih kola ima veliki broj, a prema tempu izvođenja dijele se na polagana i brza (ponekad polagana prelaze u brza). Davoračko božićno šetano kolo ima poseban šestodjelni plesni obrazac kojim se razlikuje od ostalih šetanih kola, a prikazan je sljedećim kinetogramom / labanotacijskim zapisom:

Kinetogram 1: Davoračko božićno šetano kolo – polagano. Izradio: Igor Ilić

Kolo se izvodi tako da sudionici isprepletu ispružene ruke ispred susjednih plesača s ispruženim rukama njihovih susjednih plesača. Iz početne kružne formacije ples započinje simultanom izvedbom usmenoknjiževne pjesme koja diktira ritam plesa, tako da se kreće lijevom nogom u lijevu stranu dok desna noga prati mjesto lijeve. Nakon polaganoga šetanog kola slijedi prijelaz na brzo šetano kolo pri čemu se plesači intenzivnije kreću ulijevo, koračajući lijevom nogom dok joj se desna privlači. Prijelaz se olakšava usporavanjem ritma usmenoknjiževne pjesme koja se izvodi u brzom šetanom kolu kako bi se uskladili koraci s ritmom sve bržeg pjevanja. Brzo šetano kolo koje se izvodi u Davoru prikazano je sljedećim kinetogramom:

Kinetogram 2: Davoračko božićno šetano kolo – brzo. Izradio: Igor Ilić

Često je (ali ne i obavezno) da se tijekom izvedbe brzoga šetanog kola ne formira kružni oblik, nego kolo "vijuga", ali se može dogoditi i da kolo puca te u tom slučaju prvi plesač koji se kreće u smjeru kola postaje *kolovođa*, a posljednji plesač *kurtalo*.

Važno je istaknuti i usmenoknjiževne pjesme koje se pjevaju u šetanim kolima, kao i oblikovanje napjeva koji također predstavljaju posebnosti prema kojoj se šetana kola mogu izdvojiti kao zaseban ples ili specifičan/poseban oblik kola. Kako navodi Hadžihusejnović Valašek, pjesme lirsko-epskog karaktera koje se uglavnom pjevaju u šetanom kolu temelje se na stihovima jednakih duljina (to su u polaganim kolima deseterci ili dvanaesterci, a u brzom osmerci),²⁷ jednostavnim napjevima iste strukture (pjevana strofa nastaje doslovnim ili variranim ponavljanjem prvog glazbenog retka koji izvodi solist ili skupina pjevača) i načina izvedbe (u izvedbi sudjeluju počimatelji i dvije skupine pjevača)²⁸ (2021: 175). Ta se poetika kola prepoznaje i u davoračkome božićnom šetanom kolu, u čijem je brzom dijelu temelj također osmerac, a u polaganom dijelu deseterac ili dvanaesterac što se potvrđuje kao svojevrsna univerzalija ovih prostora i šetanih kola. U davoračkom božićnom šetanom kolu izvodila se, između ostalih, i pjesma *Zimzeleni žirom urodio* čiji je stih deseterac koji se dosljedno provodi. Pjesma tematizira jednu od najuniverzalnijih tema – ljubav. S obzirom na pripovjedni karakter, likove i svojevrsnu fabulu koja se iznosi, to je lirsko-epska pjesma. Što se izvedbe tiče, iz notnoga je zapisa uočljiv jednostavan napjev (koji se ponavlja iz stiha u stih) te da se pjevana strofa ostvaruje variranim ponavljanjem stiha koji izvodi solist (počimatelj/ica) ili skupina pjevača. Navedenu je pjesmu i njezin napjev u Davoru zabilježio Vladimir Stahuljak 1954. godine,²⁹ ali se inačica iste pjesme bilježi i 1867. godine u rukopisnoj zbirci Ivana Ivaniševića,³⁰ koji je na poticaj zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca bilježio usmene (narodne) pjesme u Svinjaru na Savi, odnosno današnjemu Davoru. Time se dobiva pisana potvrda o prisutnosti i izvedbi spomenute pjesme u Davoru više od 150 godina.

---

²⁷ Proučavajući pjesme i kola u okolici Davora, Stahuljak se osvrnuo na jedan način oblikovanja pjevane strofe: "Kako je skoro svakomu kolu temeljem deseterac, to se ono skoro svako počinje desetercem: 'Oj, divojko, draga dušo moja!', a kako je skoro svakom brzom kolu temeljem osmerac, to se ono skoro svako počinje osmercem: 'Oj, divojko, dušo moja!'. Ima iznimaka [...] tu se onda kolo počinje s 'Ej' i time nastane jedanajsterac ili s 'oj,di' i time nastane dvanaesterac itd. Isto se tako onda postupa i s pravim tekstom toga kola" (Stahuljak 1947).

²⁸ Ferić navodi identična obilježja: svim slavonskim napjevima zajedničko je da su kratki, lako pamtljivi, da imaju malen tonski opseg i poduže epske ili lirske stihove te da se pjevaju u dvoglasju i većinom u dvije skupine (Ferić 2016: 117).

²⁹ Rukopis se čuva u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu kao šesti dio zbirke rkp N 187. S obzirom na to da je navedena zbirka nastala u razdoblju od 1947. do 1952. godine, ovi su zapisi pjesama naknadno dodani.

³⁰ Ivanišević je 1867. godine u Davoru zabilježio 165 pjesama.

Zimzeleni žirom urodio³¹

Davor, 24. IX. 1954.

Matošević Blaž, slijepac (1911.)

Lagano kolo

Zim-ze-le-ni ži-rom u-ro-di - o, (zim-ze-le - ni ži - rom u-ro-di - o)

Zimzeleni žirom urodio,
 (zimzeleni žirom urodio)
 Pod njim lvo svinje žirovio,
 Za njim Mara ružmarine brala.
 Kad nabrala njidra i rukave,
 Suplela je tri zelena vinca:
 Jednoga je Mara dođerala,
 Drugoga je drugarici dala,
 Trećega je niz Dunav pušćala.
 Vinac pusti i vincu govori:
 "Plivaj, plivče, moj zeleni vinče!

Kad doplivaš do Đurđeva dvora,
 Ti upitaj Đurđeve matere,
 Je li ona oženila Đurđa?
 Ako li ga oženila nije:
 Nek' ne ženi s udovicom Janjom,
 Već nek' ženi s prilipom divojkom!"
 Udovici slama za kosama,
 Al' divojki rumena ružica,
 Mojoj dragoj smilje i kovilje,
 Nasmija se smilje na kovilje:
 Moje janje nasmija se na me!

Isti je slučaj i s brzim kolom, izuzev vrste stiha koji je u ovome slučaju osmerac. Spomenuta obilježja šetanoga ili pjevanoga brzog kola vidljiva su i u notnome zapisu pjesme *Sjaj, miseče, sjajno moje*.

Sjaj, miseče, sjajno moje

Šišić Kata, r. Blažić (1883.)

Dević Elizabeta, r. Blažić (1899.)

Brzo kolo

Sjaj, mi - se - će, sjaj - no mo - je, (sjaj, mi - se - će, sjaj - no mo - je)

Sjaj, miseče, sjajno moje,
 Dok mi dođe drago moje,
 A kad dođe drago moje,
 Onda zajdi, sjajno moje!
 Il' ti sjati il' ne sjati,
 Ja ću s mojim dragim stati
 I š njime ću divaniti
 Medne riči govoriti.
 Sinoć mi je moglo biti,
 Da sam znala divaniti,
 A sada mi ne mor' biti.

Kad bi znala divaniti:
 Da mi kupi ogledalo,
 Da ugledam bilo lice,
 Bila moja golubice,
 Je li bilo il' rumeno,
 Je li skoro poljubljeno,
 Koja pivaš u prozorju,
 Na pendžeru, čelo glave,
 Plemenite, lipa Mare.
 "Oj, prilipa Maro moja,
 Prošao sam svita dosta

³¹ Pjesma je zapisana u rukopisnoj zbirci Vladimira Stahuljaka (1954) koja je naslovljena *Narodne pjesme*, a u sklopu se zbirke nalazi i bilježnica s tekstovima pjesama iz Davora i njihovim notnim zapisima među kojima je i navedena pjesma *Zimzeleni žirom urodio*. U transkripciji je načinjena jedna autorska intervencija: u rukopisu je kazivačevo prezime zapisano *Matošić*, no ono je *Matošević* (kako se i navodi u radu).

I vidio lipa dosta,
Al' mi srce nigd' ne osta.
Na teb' moje srce osta
I na tvoji medni usti.
Tvoja s' usta puna meda,
A moja su puna leda.
Daj, divojko, kaplju meda,
Da rastopim grudu leda!"
"Ne dam bome ni kapčice
Za sinočne besidice,
Što smo sinoć besidili
U kučaru mame moje,

Nesuđene bake tvoje.
Da je znala mama moja,
Nesuđena baka tvoja,
Ne bi svića ja trošila,
A ni noći ja gubila,
Već s večera odma legla,
Jutrom rano uranila,
Bile dvore ja pomela,
Ladne vode ja donila,
Sitnu kosu uplitala,
Bilo lice umivala,
Onda b' kolo zaigrala."

U božićnom šetanom kolu sačuvala se višestoljetna tradicija, no teško je utvrditi konkretniji kontinuitet njegovog izvođenja. Ako se u obzir uzmu ranije spomenuta djela Ignjata Alojzija Brlića i Ignjata Brlića iz 1847. ili Luke Ilića Oriovčanina iz 1846. godine u kojima se konkretno spominje pjesma i kolo u Davoru, može se zaključiti da je kontinuitet njegova izvođenja dulji od 200-tinjak godina, sigurno i mnogo više, te da se način izvedbe unatoč dugoj kontinuiranoj tradiciji do danas nije znatnije ili uopće mijenjao. Upravo je u tom kontinuitetu izvođenja još jedna posebnost davoračkoga božićnog šetanog kola u odnosu na slične izvedbe u drugim sredinama. Tijekom povijesti izvodilo se u različitim prigodama. Još u 18. stoljeću Relković (1973) zapisuje kako se kolo plesalo tijekom svetkovina (Uskrs, Božić, Velika Gospa, na dan svetoga Jurja kao zaštitnika župe – Jurjevo/Đurđevo itd.) i dana posvećenih Bogu (nedjeljama poslije svete mise). Osim toga, uobičajeno je bilo izvoditi šetano kolo i na svadbama, no s vremenom je jedini kontekst izvedbe (p)ostalo božićno vrijeme, od polnočke do Sveta tri kralja, zbog čega je kolo i dobilo svoj poseban naziv. U određenim se svečanim prigodama božićno kolo izvodilo kao reprezentativna kulturna praksa kojom su pripadnici zajednice gostima (i drugim zajednicama) nastojali pokazati svoj kulturni identitet. Takva je izvedba božićnoga kola prikazana na slici 4. koja prikazuje božićno kolo igrano 30. prosinca 1995. godine, poslije svete mise na kojoj su "gosti" bili kardinal Franjo Kuharić i banjalučki biskup Franjo Komarica.³²

³² Svečana misa održavala se s dvama povodima. Prvi je povod bio proslava stote obljetnice imena mjesta Davor, a drugi je povod bio zahvala Davoru za humanitarnu pomoć tijekom rata. Naime, tijekom 1995. godine stanovnici su Davora preko Save čamcima prevezli više od 20 000 prognanika s prostora banjalučke biskupije i tako ih spasili od agresora. Kronologija događaja detaljno je prikazana na temelju arhivske građe u djelu Šimuna Penave *Davor – humani centar svijeta* (2004).

Slika 3: Šetano kolo u Davoru početkom četrdesetih godina 20. stoljeća, najvjerojatnije za blagdan Velike Gospe (nepoznat autor)

Slika 4: Božićno šetano kolo u Davoru 1995. godine, poslije božićne “velike” mise (autor: Anka Dević)

Kako je rečeno, do danas su se izvedbene situacije šetanoga kola reducirale te se može reći kako je primarni kontekst njegove izvedbe božićno vrijeme. Redovito se pleše svake godine nakon polnočke i nakon božićne “velike” mise, a povremeno i tijekom nekih drugih dana do blagdana Sveta tri kralja. Suvremeno davoračko božićno šetano kolo započinje polaganim šetanim kolom, uglavnom uz pjesmu *Ej oj divojko daleko udana* ili uz pjesmu *Divojka junaku prsten povraćala*. Nakon polaganoga dijela slijedi brzi dio koji se izvodi uz pjesmu *Skoči kolo da skočimo* ili uz pjesme *Sanak snila Mandalina* i *Majka budi Mandalinu*. Osim u božićno vrijeme, kolo se izvodi i kao reprezentativni primjer šetanoga kola na svim većim smotrama folkloru u Republici Hrvatskoj (Brodsko kolo, Đakovački vezovi, Vinkovačke jeseni, Međunarodna smotra folkloru Zagreb itd.) i inozemstvu što upućuje na to da ga društvena zajednica prepoznaje kao sastavni dio kulturnoga identiteta. U prilog ovoj tvrdnji ide i činjenica da se božićno kolo plesalo i u vrijeme komunizma u kojem je, prema riječima Davorčanki i Davoraca, bilo zabranjeno. Plesalo se i tijekom Domovinskoga rata, a s obzirom na to da je Davor smješten u pograničnom području uz rijeku Savu i da je bio u zoni zapadnoslavonskog bojišta, to je bilo poprilično rizično. U usmenoj predaji stanovnika živo je i sjećanje na plesanje božićnoga kola “na terenu”, a u njegovoj su izvedbi tada sudjelovali Davorci koji su bili na bojišnici u naselju Poljane u blizini Nove Gradiške. Također, u nedavnoj prošlosti, davoračko se božićno kolo plesalo i tijekom zabrana okupljanja i zabrana bliskih kontakata tijekom pandemije koronavirusa. Navedene situacije konkretiziraju tri konteksta (režim – rat – pandemija) koja su bila ograničavajuća za slične “aktivnosti”, no božićno se kolo svejedno izvodilo čime se iskazuje snažna povezanost zajednice s njim kao kulturnom praksom i dijelom kulturnoga identiteta.

OD KOLA DO KULTURNOG IDENTITETA

Stoljećima su se simbolika i funkcije kola mijenjale da bi se u 19. stoljeću o kolu moglo govoriti kao o simbolu zajedništva koji pridonosi izgradnji nacionalnoga identiteta (Sremac 2002), stoga se može zaključiti da usmene (narodne) pjesme i davoračko božićno šetano kolo svojim kontinuitetom izvedbe, osim što učvršćuju zajedništvo među pojedincima koji u njemu sudjeluju, također oblikuju i kolektivni identitet zajednice. U tome je kontekstu važna kategorija pamćenja, koja se percipira kao kolektivni fenomen, odnosno kao kolektivno pamćenje³³ koje za zajednicu ima identitetsku (oblikovnu) ulogu.

Ako se književnost promatra u kontekstu pamćenja, može se shvatiti kao oblik mnotehničke umjetnosti, čin samoga pamćenja kulture (Lachmann 2008: 301). U tome kontekstu ključan je pojam *(pri)sjećanje* čija se društvena perspektiva promatra tek od kraja 19. i početka 20. stoljeća. Pionirima proučavanja kolektivnog sjećanja mogli bi se

---

³³ Pojam kolektivnog pamćenja sugerira društvenu uvjetovanost i određenost kolektivnog sjećanja ili uspomena neke zajednice, ali i određeni rad na njima kojim se oblikuje kulturno pamćenje koje uključuje prijenos kolektivnog pamćenja s generacije na generaciju pri čemu se oblikuje identitet same zajednice.

nazvati Hugo von Hofmannstahl, koji je 1902. godine prvi upotrijebio taj pojam, i Maurice Halbwachs, koji ga je u svojim djelima *Društveni okviri sjećanja* (1925), *Legendarna topografija Evandjelja u Svetoj zemlji* (1941) i *Kolektivno pamćenje* (1950) razvio i postavio temelje suvremenom poimanju kolektivnog sjećanja, koje je, prema njegovu mišljenju, ograničeno vremenom i prostorom s obzirom na to da postoji unutar određene društvene zajednice te se gradi na sličnostima zbog čega inzistira na nepromjenjivosti (Halbwachs 2015: 29–59). U društvima prisjećanje nastaje, preko društava se i prenosi, stoga sva individualna prisjećanja imaju društveni okvir. Pojedinci sudjeluju u kolektivnom prisjećanju te ga modificiraju, ali istovremeno prezentacija kolektivnog prisjećanja modificira i njih same. Usmene (narodne) pjesme koje su se pjevale i koje se pjevaju u davoračkom božićnom šetanom kolu sadrže razne subjektivne predodžbe o osobama i događajima iz prošlosti, odnosno figure sjećanja, a njihovom ih se reprodukcijom zajednica prisjeća i poistovjećuje se s njima te na taj način oblikuje i čuva kolektivni identitet. Primjerice, u usmenim (narodnim) pjesmama koje su se izvodile ili se izvode u davoračkom božićnom šetanom kolu diskurzivnim su postupcima sačuvana sjećanja na različite svakodnevne životne situacije ili ljubavne nedaće, ali se pjeva(lo) i o istaknutim pojedincima koji su se proslavili, uglavnom ratovanjem protiv Turaka. S obzirom na to da i takvi događaji i takvi junaci sačuvani u usmenim pjesmama nadilaze individualnu razinu, postaju važni za čitavu zajednicu, takva vrsta pamćenja preuzima i identitetsku ulogu, stoga je vrlo važno odrediti što (ili koga) kao zajednica ne smijemo zaboraviti jer “ugledanje na junake i nasljedovanje njihovih junačkih djela evociranu prošlost posadašnjuje osiguravajući joj time i djelovanje u budućnosti” (Tomašić 2016: 141). Dakle, različitim diskurzivnim postupcima postupno izgrađen svijet slavne prošlosti i oblikovane figure sjećanja živom se izvedbom evociraju i aktualiziraju u sadašnjosti te postaju referentna mjesta identiteta.

Da bi se taj proces uspješno realizirao, bilo je potrebno stvoriti i oblikovati tzv. kolektivno pamćenje koje “prianja uza svoje nosioce i nije ga moguće proizvoljno prenositi. Zbog toga, kolektivno pamćenje nije samo prostorno i vremenski, nego i – da tako kažemo – identitetski konkretno” (Assmann 2005: 46). Potrebno je pritom razlikovati dva oblika kolektivnog pamćenja: komunikativno i kulturno pamćenje. Komunikativno pamćenje obuhvaća sjećanje iz nedavne prošlosti, generacijsko je, prirasta uz grupu, difuzno je (jedni znaju više od drugih, a pamćenje starijih seže dalje unatrag nego pamćenje mladih), nastaje u vremenu i prolazi s njim kako bi ustupilo mjesto novom pamćenju. S druge strane, kulturno se pamćenje usmjerava na čvrste točke prošlosti, diferencirano je, ima svoje posebne nositelje, odnosno uključuje visok stupanj institucionaliziranosti i ritualnosti (ibid.: 59–65). Jedan je od najpoznatijih zastupnika teorije “opredmećenih” kulturnih prisjećanja britanski socijalni antropolog Paul Connerton (1989), prema kojemu je sjećanje društvena kategorija te je stoga, da bi se održala društvena sjećanja unutar zajednice, potrebno ostvariti mehanizme prenošenja društvenoga sjećanja na sljedeće naraštaje. Iz tog razloga najveću važnost pridaje ritualima i komemoracijama. Spomenutim praksama prenose se društveno sjećanje, povijest, znanje i tradicija određene zajednice što nam omogućuje sagledavanje prošlih događaja iz prizme sadašnjosti.

Davoračko je božićno šetano kolo jedan element kulturnoga pamćenja zajednice, odnosno mehanizam prijenosa ili kulturna praksa kojom se to pamćenje čuva i prenosi te gradi identitet. Sudionici su davoračkoga božićnog kola fizički povezani, svojim se sinkroniziranim koracima koordiniranim napjevima usmenoknjiževnih pjesama kreću po zamišljenoj kružnici te se na simboličkoj razini među njima prepoznaje zajedništvo koje se potvrđuje sudjelovanjem u izvedbi kola. Čvrste točke prošlosti prepoznaju se, kako je navedeno, u pjesmama koje se izvode u kolu, a njima se pripadnici zajednice diferenciraju od *drugih*. Nositelji ove kulturne tradicije sami su pripadnici zajednice, odnosno Davorci i Davorke (Davorčani i Davorčanke), no kolo je kao specifikum naselja, moglo bi se reći, institucionalizirano izvedbama na mnogim smotrama folklora. Svojom je kontinuitetom posredovalo u prijenosu znanja koje osigurava identitet, ali i reprodukciju kulturnoga identiteta čijim je sastavnim dijelom postalo i jest.

LITERATURA I IZVORI

- Andrić, Josip. 1969. *Slavonske narodne pjesme Požeške doline*. Slavonska Požega: Odbor Matice hrvatske.
- Assmann, Jan. 2005. *Kulturno pamćenje. Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Vrijeme.
- Bezić, Nada. 1998. "Hrvatski biografski leksikon", natuknica: FURIĆ, Ivan. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6482> (pristup 25. 8. 2023).
- Brlić, Ignjat Alojzije i Ignjat Brlić. 1888. *Uspomene na stari Brod*, 5. Đakovo: Tisak Biskupske tiskare.
- Connerton, Paul. 1989. *How Societies Remember*. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511628061>
- Ferić, Mihael. 1996. *Pjesme moje u knjigama stoje*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Ferić, Mihael. 2005. *Il' pjevajte ili zasvirajte*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Ferić, Mihael. 2016. *Folklorna glazba panonske plesne zone*. Vinkovci: Kulturni centar Gatalinka.
- Fong, Mary. 2004. "Identity and the Speech Community". U *Communicating Ethnic and Cultural Identity*. Mary Fong i Rueyling Chuang, ur. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 3–18.
- Gillis, R. John. 2006. "Pamćenje i identitet. Povijest jednog odnosa". U *Kultura pamćenja i historija*. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, ur. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga, 171–195.
- Grbić, Jadranka. 1994. "Identitet, jezik i razvoj. Istraživanje o povezanosti etniciteta i jezika na primjeru hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj – 1. dio". *Narodna umjetnost* 31/1: 9–137.
- Hadžiusejnović Valašek, Miroslava. 2021. "Igraj kolo, nemoj stati. Šetana/pjevana kola iz Slavonije u pisanim izvorima". *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 10: 173–206. <https://doi.org/10.21857/9e31lh6lwm>
- Halbwachs, Maurice. 2015. "Kolektivno i istorijsko pamćenje". U *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*. Michal Sladeček, Jelena Vasiljević i Tamara Petrović Trifunović, ur. Beograd: Zavod za udžbenike, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 29–61.
- Ilić Oriovčanin, Luka. 1846. *Narodni slavonski običaji sabrani i popisani po Luki Iliću Oriovčaninu*. Zagreb: Tisak Franje Suppana.
- Ivančan, Ivan. 1970. *Plesovi Panonske zone*, 1. Zagreb: Prosvjetni sabor hrvatske – Odbor za muzičku kulturu.

- Ivančan, Ivan. 1988. *Narodni plesovi i plesni običaji Požeške kotline*. Zagreb: Kulturnoprosvjetni sabor Hrvatske.
- Ivanišević, Ivan. 1867. *Narodne pjesme i poslovice*. OE HAZU- MH, 148.
- Kalanj, Rade. 2011. "Identitet i politika identiteta". U *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*. Neven Budak i Vjeran Katunarić, ur. Zagreb: Pravni fakultet, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 117–133.
- Lachmann, Renate. 2008. "Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature". U *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Astrid Erll i Ansgar Nünning, ur. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co, 301–311. <https://doi.org/10.1515/9783110207262.5.301>
- Laszowski, Emil. 1900. "Važna isprava od godine 1550.". *Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva 2*. Zagreb: Tisak Kralj. zemaljske tiskare.
- Lovretić, Josip. 1990. *Otok. Narodni život i običaji*. Vinkovci: Kulturno-informativni centar Privlačica.
- Nosić, Vesna. 2011. "Hrvatski narodni preporod u svjetlu tiskarsko-izdavačke djelatnosti". *Život i škola* 57/25: 133–152.
- Njikoš, Julije. 1970. *Slavonija, zemljo plemenita. Narodni običaji, pjesme, kola i poskočice*. Osijek: Matica hrvatska.
- Pálffy, Géza. 2014. "Izvanredan izvor o zemljopisnim znanjima ugarsko-hrvatske političke elite 16. stoljeća. Popis ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela koji su između 1526. i 1556. dospjeli u turske ruke, sastavljen za staleže Njemačko-Rimskog Carstva". *Scrinia slavonica* 14/1: 9–39.
- Pavičić, Stjepan. 1953. *Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji*. Djela JAZU, 47. Zagreb: JAZU.
- Relković, Matija Antun. 1973. "Satir iliti divji čovik". U *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, 19. (Zbornik stihova i proze XVIII. stoljeća). Zagreb: Matica hrvatska, Zora.
- Smičiklas, Tadija. 1908. *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Sv. 6: Listine godina: 1272–1290. Zagreb: JAZU, Tisak Dioničke tiskare.
- Smičiklas, Tadija. 1913. *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Sv. 11: Listine godina: 1342–1350. Zagreb: JAZU, Tisak Dioničke tiskare.
- Sremac, Stjepan. 2002. "Pleszopiszen Maksimilijana Vrhovca ili kako je kolo postalo simbolom zajedništva". *Narodna umjetnost* 39/2: 141–158.
- Stahuljak, Vladimir. 1947. *Popijevke, plesovi i običaji iz Štivice*. IEF rkp. 187 I.-IV.
- Szabo, Gjuro. 1920. *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Izvanredno izdanje Matice hrvatske.
- Ting-Toomey, Stella. 2005. "Identity Negotiation Theory. Crossing Cultural Boundaries". U *Theorizing About Intercultural Communication*. William B. Gudykunst, ur. Thousand Oaks: Sage Publications, 211–233.
- Tomašić, Josipa. 2016. "Pučka književnost i kulturno pamćenje na primjerima poetike Luke Ilića Oriovčanina i Andrije Kačića Miošića". *Fluminensia* 28/2: 135–147.
- Tomić-Koludrović, Inga i Sanja Knežević. 2004. "Konstrukcija identiteta u mikro-makro kontekstu". *Acta iader* 1: 109–126. <https://doi.org/10.15291/ai.1175>
- Topalović, Mato. 1842. *Tamburaši ilirski iliti narodna pesme ilirske po Slavonii sabrane i izdane Matom Topalovićem*. Osijek: Tisak Mart. Alojs. Diwalda.
- Valentić, Mirko, Milan Kruhek i Alexander Buczynski. 1999. *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. st., 2. Gradiška pukovnija*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Vinkešević, Josip i Adam Pavić. 2005. *Pjesmom i plesom na Vezove. Narodne pjesme i plesovi iz Slavonije i Baranje*. Đakovo: Savez KUD-ova Slavonije i Baranje.

- Yep, Gust A. 2002. "My Three Cultures. Navigating the Multicultural Identity Landscape". U *Readings in Intercultural Communication*. Judith N. Martin, Thomas K. Nakayama i Lisa A. Flores, ur. Boston: McGraw-Hill, 60–67.
- Zebeć, Tvrtko. 2001. "Folklorni ples". U *Hrvatska tradicijska kultura. Na razmeđu svjetova i epoha*. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, ur. Zagreb: Barbat, Galerija Klovićevi dvori, Institut za etnologiju i folkloristiku, 441–449.
- Zebeć, Tvrtko. 2016. "Folklorni ples". U *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Vid Jakša Opačić, ur. Zagreb: Mozaik knjiga, 221–267.

DAVOR CHRISTMAS WALKING CIRCLE *KOLO* DANCE AS PART OF COLLECTIVE IDENTITY

This aim of this paper is to present the Davor Christmas walking circle *kolo* dance as a specific cultural practice. It is a centuries-old practice that has played a vital role in the preservation and transmission of the community's collective identity. It has not yet been described or evaluated in the existing scholarly literature. The introduction briefly explains the concepts of collective identity and cultural memory as the basic theoretical concepts related to the topic of the paper, followed by a brief overview of the history of the settlement of Davor as the space in which the mentioned cultural practice was formed. The main parts of the paper provide an overview of the written traces of the circle dance in Slavonia, with an emphasis on the walking or singing circle dance as a specific subtype, and a detailed description of the Davor Christmas walking circle dance with its particular characteristics. The paper ends with the conclusion that the Davor Christmas walking circle dance contributed to the establishment and preservation of the community's collective identity.

Keywords: *kolo*, circle dance, Davor, Slavonia, Christmas walking circle dance, cultural memory, identity